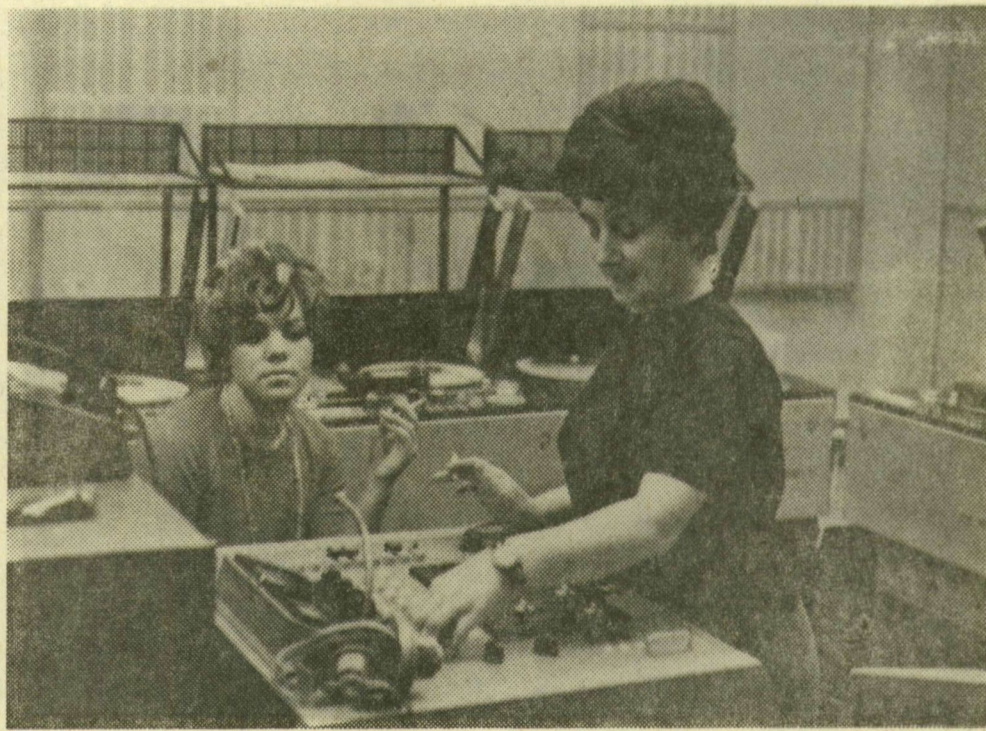

Munkában az I-es műsorüzem

A sztereóadó stúdiója

Arcok és falak

Úgy tűnik, a falak halhatatlanok. Változik körülöttük, közöttük az ember, s ők csak állnak rendületlenül, évtizedek óta.

Öreg gyár a szegedi kenderfonó. Hamarosan belekerül a pecsétjébe, a reklámprospektusokba a százesztendősi jelző. Büszke szám — 1977-ben telik ki, lesz nagy ünnepség akkor is, visszaemlékezés, múltak és arcok idézése.

De ki tudja mindazt visszaidézni, mi zajlott ezek között a vén-vén falak között? Igazán csak az, aki maga is átélte a múlt egy darabját. Ki tudja méltó mértékkel megmérni a fejlődést, a legkeservebb kétkézi munkáktól a mai modern gépekkel könnyített, ezerképpen megújított termelésig? Csak, aki maga is együtt nőtt a gyárral, aki a József Attila énekelte „elvault drága jószágot” maga is kezestette, bizonyítva, hogy valóban csak ahhoz húz a gép, aki maga adott enni neki.

Bizonyára már nem sokan munkálkodnak a KSZV-nek ebben a gyárában ilyen emberek. A halál is el-elcsúszott néhányat a régi gardából, mások nyugdíjasként éldegélnek, bebenézve a fiatalokra, vagy betegségekkel bajmódolva várják otthon a látogatást hozta gyári híreket.

Sallai Sándornak még van jó pár éve a nyugdíjazásig, de azt is kevesen néznék ki belőle, hogy 1919-ben született. Korához képest sima arc, élénk tekintet; temperamentumos mozgás jellemzi.

— 1936 májusában zsinórzó gyerekként kezdtem a kenderipari munkát — emlékezik. — Nem itt, hanem az egykori kötélüzemben, amely a mai Tolbuhin sugárúton volt. Sodortuk a zsinórt a rendelők kívánsága szerint, csináltam én is, de nem sokáig volt rám szükség. Decemberben leállt a kötélgyártás. „Rendelésiány.” Munkásgyerek voltam, még egy pár tyúkot se tudtam dogni a művezetőnek, mint egyik másik parasztszármazék társam, hát szólnak eresztettek. Könnyen ment ez annak idején.

1937-ben mégis visszafogadták. Akkor került a vizesfonodába.

— Ez volt az? — kérdezem, belépve a csöndesnek tűnő új üzemszobába, melyet közönségesen csak Covemának hívnak a mai kenderfonósok.

Bólint. Ez volt, ami a falakat illeti. S persze nem ilyen volt, hanem egészen más. A tető is fa volt, most vasszerkezet feszül fölén, acélszűrűre festve tartja a hullámpalát. Itt volt a szárító. Itt kétoldalt voltak a gépek — magyarázza. — A felszabadulás előtt mindössze 14 volt.

A vizesfonó 37 májusában látta először Sallai Sándort. A fil-

met visszapergetjük. „Felvesszük zsinórzkötő gyereknek — mondta a szakmány vezetője —, ha két mostani zsinórzkötőnk munkáját elvégzed. Egy hét próbaidő. Ha nem megy, elbocsátunk.”

Maga a két érintett is biztatta azonban: igyekezz, koma, mert ha beállsz, minékünk az 20 fillért jelent, előléphetünk a kisegítőre. Tóni — mert a barátok mindig is így nevezték Sallai Sándort — igyekezett. Megcsinálta. Volt benne fiatalos erő — tornáspályafutása kezdődött akkoriban. Pedig nehéz munka volt. Rettentően piszkos.

És akkor, 1937-ben s aztán, a háború végéig szinte semmi sem változott az üzemben. Penészes falak, omladozó vakolat — erre s a munkás egészségének védelmére senki se akart költeni a részvénytársaság urai közül. Néha eltűnik Sallai Sándor: olyan hihetetlennek tűnik, valóban, ezek közt a falak közt történt minden?

— Itt valahol álltak a „fürdőszobáink” — magyarázza. — Elemtisztálkodási lehetőségünk nem volt! A ruhánkat — saját ruhában dolgoztunk — nem tudtuk hova lerakni. Munka után a víztartó hordókban fürödtünk anyasziútt meztelen. Mind. Egyikben a nők, másikban a férfiak.

Háború, hadifogság. 1948 karácsonyán került haza, volt segédmunkás, dolgozott a MEO-n, s a technikum elvégzése után újra visszakerült a vizesfonodába. De már művezetőnek. Utóbb főművezetőként munkálkodott itt, az emlékező falak közt.

Aztán — megszűnt a vizesfonoda. Most a jelent nézhetjük: műanyagüzem van itt. Olasz, osztrák gépek — inkább gépcsodák. Fut le a tartály torkán a granulátum (a műanyag szemcse), és lesz belőle fólia. Kések hasítják, szálazzák a finom anyagot.

Amott meg sodorja a gép. A műanyag egy részét Újszegeden dolgozzák föl, a többit — zsineget, köteleket — innen adják el, a gyárból.

A műanyagtermelés évről évre növekszik. Sallai bácsi mutatja a leendő munkaterület is: erre fog terjeszkedni az üzem. A csarnok szintén a vizesfonóhoz tartozott valamikor.

A fonodán megyünk keresztül. Porosnak érzem a levegőt. Kísérem elmondja, hogy a mai ahhoz a régi porhoz képest piszkos. Centiméteres vastagságú por rakódott akkor a munkások, munkásnők vállára. Most, amit csak el lehet érni a modern technikával, megcsinálják. Egy perc alatt átlag háromszor cserélődik a levegő a kondicionáló berendezés segítségével a porosabb munkahelyeken. De a lényege minden változásnak az, hogy tulajdonos lett a munkásból — mondja.

Véleménymondás? az nem volt folytatja —, aki csak egy nem tetsző szót is szolt, egyből kívül találta magát. A legcsékélyebb selejtért, például, ha egy facsét eltört valaki, egy pengő volt a büntetés. A táppénz ismeretlen fogalom volt, ezért aztán sérülten is, lázasan is csak dolgozott az ember, mert ha lebetegszünk, s beállítanak-tanítanak valakit a helyére, ki tudja, visszaveszik-e?

Sándor bácsi igazán átérte, mit adott a felszabadulás a fonógyári munkásnak. Mint a szocialdemokrata párt tornászegyesületének a tagja, ismerkedett ő már előtte is a „felforgató eszmékkel”. A Hétvezér utcai munkásokotthonban volt a klubjuk. Ott voltak politikai gyűlések is. „Ott éltünk” — mondja egyszerűen. A jövőnek éltek.

Sallai Sándor háromszor kapta meg a Kiváló dolgozó kitüntetését, de a Könnyűipar Kiváló Dolgozója címmel is elismerték tevékenységét. Családjának érzi a kollektívát. Két bátyja is sokáig itt dolgozott. Ő, az MTE (Munkás

Testedző Egyesület) egykori tornásza utóbb edzőként is szép sikereket ért el. Képet mutat, eleven szemű, vidám lányok koszorújában fiatalabb magát — ekkor nyert országos bajnokságot a textilesek versenyén a lánycsapata.

És most? Alapszervezeti párttitkár. Polgárvédelmi törzsparancsnok és biztonsági megbízott.

A tettek embere ma is. Jól érzi magát a gyárban, amelynek csontozata lényegében ugyanaz maradt a felszabadulás után is, de minden egyéb megváltozott benne. Nehéz számba venni a gazdagodást.

Egy képet mutat megint: a szakszervezet üdültetési felelőseként, boldog gyerekek gyűrűjében. Ez is adalék a gazdagodáshoz. S minden szociális vívmány és létesítmény — amely valaha az álmok világába tartozott.

A kenderfonó nemsokára százéves lesz. Néhány adat a centenáriumi krónikához: 1949-ben 1100 dolgozója volt, s 3600 tonnányi végterméket (fonalat, köteleket, zsineget) állítottak elő.

1973-ban csak ötvennel volt nagyobb a gyári létszám. De a termelés 8 ezer 420 tonna volt már. Ennek tíz százaléka a műanyagüzemrészből. Az egész vállalat, a KSZV ebben az esztendőben 1,6 milliárd forintnyi értéket termelt meg.

1963–64-ben, a nagy rekonstrukció során 70 millió forint értékű gép állt be a régiek helyére. A fonó és nyújtó géppark 70 százalékát cserélték ki. S azóta is újabb és újabb értékes importgépeket fognak munkára: fóliahúzó, -hasító, tűnemező. A kártoló öreg masinái is leváltásra vannak ítélve.

Szép munkásmozgalmi hagyományairól híres a kenderfonó. De híres arról is, hogy 17-szer nyerte el az élűzem címet. Legutóbb háromszor egymás után: 1971-ben, 72-ben és 73-ban.

SIMAI MIHÁLY

A civilizáció hatása

Az „élő környezet” védelmének kérdését az emberi civilizáció rohamos fejlődése vetette fel. Az élő szervezet és környezet kölcsönhatásának vizsgálata, az ezzel kapcsolatos biológiai kutatás, az utóbbi években tágabb teret kapott. A növénynevelés gyors fejlődése jó részt a tudományos fejlődésnek köszönhető, s nem kétséges, hogy eredményeinek a nagy termőképességű intenzív fajtáknak felhasználása nélkül a mezőgazdaság termelése nem volna elegendő a szaporodó emberiség ellátására.

Ugyanakkor a növénynevelés, de ugyanígy az állattenyésztés és a civilizáció előretörése vésszerű gyorsasággal ritkítja a természetes és természetett növényi és állati populációk változatosságát. A nagy teljesítőképességű fajták kiszorítják a primitív, félvad és vadon tenyésztő fajok és ökotípusok egész sorát. Azok után elpusztulnak, s ezzel rohamosan szegényedik a növényi, állati változatosság. Viszont a növénynevelés fejlődése nem képezhető el a kultúrnövények régi, helyi és primitív fajtáinak, valamint a természetes flóra egyes értékes fajainak fenntartása és felhasználása nélkül.

A búza egyik fontos géncentruma az Iráni-fennsík és Anatólia, ahol primitív természetben még az ötvenes évek végén is számos búzafaj ökotípusai, helyi populációi voltak találhatóak. Ebben az időben a FAO által támogatott expedíciókkal több száz búzafajtát gyűjtöttek össze ezen a területen. 1969/70-ben ugyanitt már csak újabb, főleg mexikói származású, nemesített búzafajtát találtak. Ezzel ez az értékes tájfajta kipusztult.

Másik hasonló eset a hibridkukoricával történt, amely a negyvenes és ötvenes években Észak-Amerikában diadalra jutott. Gyors növekedése, magas terméshozama volt, azonban káros következménye, hogy az észak-amerikai kukorica tájfajták jóformán teljesen kipusztultak. A genetikai pusztulás (générózió) káros és a genotípus bank hasznos következményeire klasszikus példa még a Fort Collins-i (USA) Mezőgazdasági Kísérleti Állomás által leírt paradicsomgy. Néhány kiváló paradicsomfajtát vírustámadás veszélyeztetette, s kiszámították, hogy néhány év múlva a termés országosan a felére csökken. A Fort Collins-i génbank paradicsomgyűjteményében találtak egy primitív kínai fajtát, mely vírusellenálló volt. Gyors visszakeresztéssel egy év alatt több generációt felneveltek, a vi-

rus rezisztenciát a jó fajtákban rögzítették.

Több magyar példára is utalhatunk, mint a régi magyar búza, kukorica, lucerna stb. tájfajtákra, mely ma a magyar nemzeti növényi génbank legnagyobb értékei.

Felismerve e kérdés sürgető voltát, elsősorban a Szovjetunióban kezdődött el kultúrnövénygyűjteményeket fenntartó állomás szervezése a húszas és harmincas években. E munka Vavilov szovjet növénygenetikusa nevéhez fűződik. Általa vezetett expedíciókkal számos kultúrnövény származási helyét megkeresték, az ún. géncentrumokat. Vavilov nevéhez fűződik a világ számos országában a génbankintézetek megalakulása. Egy másik kutató, az angol botanikus Erna Bennett felhívása is szinte segélykiáltás volt, melynek kapcsán összegyűjtöttek számos élő, szaporodóképes állapotban levő fajtákat. Ennek kapcsán természetes rezervátumokat hoztak létre, melyek célja a történelmileg kialakult botanikai ritkaságok, parkok, arborétumok megőrzése. Ilyen hazánkban a batorligeti jégkorszakbeli növények gyűjteménye. Ezek a természetvédelmi területek nemzeti park jelleggel vannak felruháva, erre alkalmasak is. Rendeltetésük, hogy a természetes flóra, fauna, továbbá a régi gazdasági növények és állatok fenntartásával foglalkozzanak. Az első ilyen nagyszabású kezdeményezés a Hortobágyi Nemzeti Park, s reméljük, hogy hazánkban még több hasonló is létesül.

A nemzetközi együttműködés a génbankok tárolási és vizsgálati módszereire vonatkozóan tulajdonképpen csak most van kialakulóban. Létrejöttük majd lehetőséget ad a génbankok azonos kód alapján történő nemzetközi cseréjére.

A FAO támogatásával tíz nagyobb nemzetközi intézet épül fel. A tíz nemzetközi génbank a Vavilov-féle géncentrumok területén működik, melynek feladata egyrészt a növényanyagok (génbankok) nemzetközi gyűjtése, s azok rendelkezésre bocsátása. Minden génbank elsősorban a saját hazai növénygyűjteményét továbbítja. Nagy érdeklődés mutatkozik az öröklési anyagok megőrzése iránt is, mely a növénynevelés messzi jövő sikereinek legbiztosabb záloga lesz. A génbankok rendszere és megőrzése hozzájárul a természetvédelem, az élő környezet háborítatlan fenntartásához.

V. A.